

УДК 371.134+378.041

СОЦІАЛЬНА ЗНАЧУЩІСТЬ ТВОРЧО-ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Тетяна СТРАТАН-АРТИШКОВА (Кіровоград, Україна)

У статті розкривається сутність і значущість творчо-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Аналіз наукових праць з проблеми творчо-виконавської підготовки майбутніх фахівців уможливорює визначити її як системно-інтеграційне утворення, що спрямовується на розвиток творчої особистості, здатної до самовираження у різних видах музично-педагогічної діяльності. Виокремлюється спроможність до авторства, зокрема композиторсько-виконавської творчості, у процесі якої формуються професійно значущі особистісні якості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова: музично-педагогічна освіта, творчо-виконавська підготовка, композиторсько-виконавська творчість, авторська спроможність, майбутній вчитель музичного мистецтва.

В статье раскрывается сущность и значение творческо-исполнительской подготовки будущих учителей музыкального искусства. Анализ научных работ по проблеме творчески-исполнительской подготовки будущих специалистов дает возможность определить ее как системно-интеграционное образование, которое направлено на развитие творческой личности, способной к самовыражению в разных видах музыкально-педагогической деятельности. Выделяется способность к авторству, в частности композиторско-исполнительскому творчеству, в процессе которого формируются профессионально значимые личностные качества будущего учителя музыкального искусства.

Ключевые слова: музыкально-педагогическое образование, творчески-исполнительская подготовка, композиторско-исполнительское творчество, авторская способность, будущий учитель музыкального искусства.

The article reveals the nature and significance of creative and isponitelskoy preparation of future teachers of music. Analysis of the scientific work on the problem creatively-performance training of future specialists enables us to define it as a system-integration education, which aims at the development of creative personality capable to samovirazheniyu in different kinds of musical and educational activities. Provided ability to authorship, in particular composer-performer's creativity, which are formed in the process of professionally important personal qualities of the future teacher of music.

Keywords: musical-pedagogical education, creative and performing training, composer, performing art, the author's ability budushem teacher of music.

Постановка проблеми. Сучасний етап динамічного розвитку нашого суспільства пов'язаний із модернізаційними процесами в освіті, що потребує розв'язання актуальних завдань, зумовлених об'єктивною потребою суспільства у конкурентоспроможних фахівцях, соціальним запитом на нову генерацію педагогічних кадрів, затребуваністю в їхній самостійно-творчій позиції, готовності до ефективної праці за фахом на рівні світових стандартів, здатності орієнтуватися в розмаїтті протиріч сучасного світу, адекватно оцінювати навколишню дійсність, демонструвати високий рівень професіоналізму, визначати способи особистісного розвитку і саморозвитку.

Зміст вищої освіти полягає у педагогічно сформованій системі знань, умінь і навичок, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу і творчої діяльності, засвоєння якої забезпечує якості особи, її професійний, інтелектуальний, етичний, естетичний, емоційний і фізичний розвиток. Основним завданням вищої освіти є розвиток творчих якостей особистості, здатності сприймати і переробляти нові наукові ідеї, аналізувати і застосовувати їх в умовах самостійної професійної діяльності [2, с. 321].

Інтерпретація поняття «освіта» в «Українському педагогічному словнику» С.Гончаренка містить спрямованість освіти на духовний розвиток особистості, формування її внутрішнього світу, особистісних якостей (культурологічний, антропологічний, аксіологічний, особистісно зорієнтований аспекти) і розкривається як «духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування обличчя людини. При цьому головним є не обсяг знань, а поєднання останніх з особистісними якостями, вміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями» [1, с. 241].

Розв'язання вищеназваних завдань в системі вищої педагогічної освіти уможливорює творчо-виконавська підготовка, котра є потужним джерелом формування світоглядних уявлень, ціннісних орієнтацій, набуття фундаментальних знань, розвитку професійно значущих особистісних якостей майбутніх учителів музичного мистецтва.

Метою статті є розкриття значущості творчо-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва в системі вищої педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу. Вища освіта у тексті Закону України «Про вищу освіту» визначається як рівень освіти, який здобуває особа у ВНЗ в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті та завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації. Поняття «освіта» містить базові педагогічні категорії: «знання», «вміння», «навички», «виховання», «самовиховання», «самоосвіта», інтерпретується в комплексі з іншими педагогічними

категоріями: «виховання», «самовиховання», «самоосвіта», що співвідносяться з «особистісними якостями», «культурою», «духовною культурою».

Фундатором мистецької освіти О.Рудницькою освіта визначається як процес і результат формування якостей особистості засобами навчання і виховання відповідно до норм духовної культури і цінностей суспільства. У наведеній дефініції вчена акцентує особистісно-розвивальну парадигму мистецької освіти, її результативний аспект («спрямована на розвиток») і творчо-діяльнісний (у процесі активної творчої діяльності). Результат освіти характеризується змістом тих культурних надбань, які опанував суб'єкт навчально-виховного процесу і відповідно тому, якою мірою відбулося це опанування, можна говорити про досягнутий рівень освіченості і ступінь його відповідності нормам розвитку особистості, прийнятим у даному суспільстві [6, с. 22]. Освіченість означає різнобічний розвиток особистості і є результатом реалізації багатоаспектного змісту освіти. Компонентами освіти вчена визначає пізнавальний (когнітивний) досвід, знання, практичний досвід (досвід здійснення способів діяльності), емоційний досвід (система мотиваційно-ціннісних і емоційно-вольових відношень), які у своїх взаємодії і сукупності є «умовою формування цінностей, ідеалів, а в результаті – світогляду особистості як узагальненого критерію освіченості [6, с. 23]. Уведена у науковий обіг категорія «мистецька освіта», визначається вченою як «освітня галузь, що спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та вдосконалення власної почуттєвої культури» [6, с. 29–30].

Як процес та результат розвитку творчої особистості у ході опанування нею різновидами мистецтва розглядає мистецьку освіту О.Отич, визначаючи професійний та загальнокультурний рівні її здійснення. Мистецька освіта сьогодні, зазначає вчена, є предметом вивчення загальної та професійної мистецької педагогіки, яка покликана розв'язувати завдання підготовки особистості до аматорської і професійної мистецької діяльності, оволодінні її технікою та технологією [5, с. 40].

Розкриваючи й уточнюючи зміст мистецької освіти, акцентуючи увагу на аксіологічному і компетентнісному підході, Л.Масол підкреслює, що мистецька освіта не лише гармонізує взаємозв'язки людини з навколишнім середовищем, а й стимулює художнє самопізнання, сприяє творчій самореалізації особистості, формує ставлення до себе, свого внутрішнього світу, адже мистецькі цінності мають унікальну здатність невимушено здійснювати «виховні» впливи через емоційні реакції, асоціативно-образні механізми, емпатію, що залишають ніби непомітні, але глибокі «сліди» на соматичному й ментальному рівнях [3].

Грунтовний аналіз змісту професійної підготовки майбутнього вчителя здійснено в роботах відомих психологів і педагогів (А.Алексюк, Б.Ананьєв, В.Беспалько, І.Бех, С.Гончаренко, І.Зязюн, Н.Кузьміна, В.Луговий, Н.Ничкало, В.Семиченко, В.Сластенін та ін.), педагогів-музикантів (А.Авдієвський, О.Апраксина, Л.Арчажникова, О.Дем'янчук, А.Болгарський, Н.Гуральник, Л.Коваль, А.Козир, О.Михайличенко, П.Ніколаєнко, О.Олексюк, В.Орлов, О.Отіч, Г.Падалка, Л.Паньків, Л.Рапацька, А.Растрігіна, О.Ростовський, О.Рудницька, Т.Танько, О.Хижна, Г.Шевченко, О.Щолокова, Ю.Юцевич та ін.), в яких подаються основоположні моделі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах упровадження інноваційних підходів до моделювання, організації та удосконалення процесу навчання є невід'ємним компонентом освіти в педагогічних університетах, і ґрунтується на фундаментальному знаньовому і емоційно-ціннісному досвіді фахових дисциплін, а також предметів гуманітарних, природознавчих, соціальних, загальнопрофесійних дисциплін. Основне завдання музично-педагогічної освіти – підготовка професійної, компетентної, творчої особистості, що розвивається, в якій превалюють духовно-моральні якості; особистості, здатної встановлювати гуманістичний стиль спілкування, розв'язувати завдання гуманного виховання, організовувати спільний пошук цінностей і норм поведінки [4].

Музично-педагогічна діяльність визначається науковцями як системоутворювальний фактор, що містить особистісні і професійні якості вчителя, комплекс знань, вмінь і навичок, набутих у вищому навчальному закладі, фахові знання та вміння, психолого-педагогічну підготовку, методичну підготовку, педагогічну майстерність учителя музичного мистецтва. У структурі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва Л.Арчажникова виокремлює такі компоненти: оволодіння спеціальними знаннями з предметів музично-теоретичного, інструментального, диригентсько-хорового циклів, знання спеціальних методик, музичної педагогіки, психології, естетики.

В умовах сьогодення вища музично-педагогічна освіта, що розглядається в трьох взаємозумовлених аспектах, а саме, змісту, функціонування і розвитку, є системою, що саморозвивається і характеризується фундаментальністю, універсальністю, гуманітарною і науково-дослідною спрямованістю. Ця система орієнтує студентів музично-педагогічних та мистецьких факультетів на освоєння фундаментальних і ґрунтовних загальнотеоретичних, спеціальних, психолого-педагогічних знань, на надбання науково-дослідних і практичних умінь для творчого оперування ними при розв'язанні проблемно-пошукових, самостійно-творчих завдань.

Система навчального процесу вищої музично-педагогічної освіти побудована відповідно змісту Державного освітнього стандарту й спрямовується на розв'язання важливих завдань професійної підготовки високоосвіченої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва. Метою вищої музично-педагогічної освіти є забезпечення високого рівня загальнонаукового, спеціального і професійного індивідуально-творчого розвитку студента, що опановує основами професії «вчитель музичного мистецтва» на освітньо-кваліфікаційному рівні «Бакалавр»; «вчитель музичного мистецтва, художньої культури, етики та естетики» – на освітньо-кваліфікаційному рівні «Спеціаліст»; «викладач музичного мистецтва» – на освітньо-кваліфікаційному рівні «Магістр». Інтегративним результатом вищої музично-педагогічної освіти є соціально активна, компетентна, творча особистість з вираженою професійною і науково-дослідною спрямованістю, здатністю до самореалізації у професійній діяльності.

Сучасний простір компетентнісних координат професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва позначається орієнтацією на духовні структури особистості, її досвід як сукупність особистісних якостей, музичних знань, умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, світогляду, творчої діяльності. Вищі навчальні заклади, зазначає О.Олексюк у своїй відомій праці «Музична педагогіка», мають випускати не лише «предметників», фахівців вузької спеціалізації, а по-справжньому інтелігентних людей з гуманітарним світоглядом, спроможних до повноцінної професійної та особистісно-творчої самореалізації, здатних гуманістично мислити, опановувати духовний досвід культури і творчо діяти. Основою формування духовної особистості, на думку О.Щолокової, є поєднання знань, умінь та навичок з індивідуальним переживанням, емоційно-почуттєвим досвідом, здатністю до саморозвитку і самонавчання індивіда [7].

На сучасному етапі наукова мистецька і музично-педагогічна думка збагатилася інноваційними концепціями науковців (К.Завалко, О.Єременко, А.Козир, О.Ребрової, Н.Сегеди та ін.), пов'язані з підготовкою професіонала, який не тільки орієнтується в освітніх інноваціях та застосовує їх у своїй роботі, володіє різними технологіями викладання свого предмету, але й здатний як творча особистість, до самореалізації в діяльності та самостійного творчого пошуку (К.Завалко).

Основою професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва є творчо-виконавська підготовка, що здійснюється упродовж всього терміну навчання майбутніх учителів у ВНЗ під час вивчення фахових дисциплін, є системною, передбачає накопичення емоційно-ціннісного досвіду, формування музично-теоретичних, художньо-інтерпретаційних, практично-методичних, науково-дослідних компетенцій, творчо-виконавського і самостійно-пошукового досвіду, спрямовується на

розвиток професійно значущих особистісних якостей, творчих здібностей, їх координацію, інтеграцію і концентрацію у процесі навчання.

Цінний внесок у теорію і практику творчо-виконавської підготовки учителя, розвитку його духовно-творчих якостей становлять наукові праці Н.Гуральник, Л.Коваль, В.Муцмахера, Г.Ніколаї, Г.Падалки, О.Рудницької, Ю.Цагареллі, Г.Ципіна, О.Щолокової та ін. Особливу увагу вчені приділяють особистісному розвитку майбутнього вчителя, його здатності до індивідуально-творчого самовираження у процесі художньо-інтерпретаційної діяльності як основоположної у професійній підготовці майбутнього вчителя і зосереджують увагу на професійно значущих особистісних якостях, що виявляються в усіх видах творчо-виконавської діяльності. Так, інтегральними характеристиками особистості, «генералізованими здібностями». О.П.Рудницька виокремила такі: комунікативність, що характеризується певним «ансамблем» якостей; емпатія (інтегральна властивість з притаманними їй якостями); креативність (професійна якість, що реалізується за допомогою відповідних психічних утворень особистісного рівня); рефлексія (як механізм саморегуляції поведінки), котрі зумовлюють успішність художньо-інтерпретаційної і педагогічної діяльності вчителя відповідно якій отримують свою «предметну» специфікацію.

Творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва вивчається науковцями у різних напрямках і аспектах: інструментально-виконавському (К.Завалко, О.Горбенко, Л.Гусейнова, А.Душний, В.Крицький та ін.), вокально-хоровому (Л.Василенко, Л.Дерев'янка, Л.Остапенко, Н.Швець та ін.), музично-теоретичному (Б.Брилін, Е.Брилін, І.Гринчук, Л.Рапацька та ін.); поліхудожньому (О.Бузова, Г.Шевченко, О.Щолокова та ін.). Основну увагу науковці зосереджують на розробці способів розвитку у майбутніх учителів музичного мистецтва таких особистісних якостей, як самостійність, мобільність, креативність, творча активність, гнучкість, критичність професійного мислення, що виявляються у процесі художньої інтерпретації, формуються у всіх видах і формах творчо-виконавської діяльності, забезпечують готовність майбутніх фахівців до творчої педагогічної праці. У наукових працях виокремлюються творчі якості студентів, що характеризують рівень музичного мислення, зокрема, сприйнятливості і чутливості до нових знань та оперування ними, інтерпретація набутих знань та їх втілення у власній виконавській концепції музичного твору, здатність до аналізу та синтезу; розвиток емоційності та інтелектуальності, що позначається об'ємом набутих музично-теоретичних знань, художньо-інтерпретаційних компетенцій, усвідомленим художнім сприйняттям; творчою активністю, розвитком образно-емоційної сфери студентів тощо.

У структурі інструментально-виконавської діяльності науковці виокремлюють компоненти, що характеризують художньо-інтерпретаційний процес: індивідуальні творчі особливості, самостійність, минулий естетичний досвід, асоціативні зв'язки, адекватність авторському тексту, розумінню і передачі того потаємного, що складає духовний світ композитора, його авторську позицію (Л.Гусейнова); розуміння змістовної сутності музичного твору та втілення розуміння у виконанні, індивідуально-образне тлумачення виконавцем об'єктивної композиторської інформації, що характеризується рисами ідеально-уявного бачення предмету трактування; глибоке проникнення у зміст музичного твору, виявлення ціннісного ставлення до музики, відтворення набутого досвіду в усій його цілісності, виконавські уміння, котрі є невід'ємним складником інтерпретаційного процесу (В.Крицький).

Аналіз наукових праць уможлиблює констатувати менш висвітленим є напрям творчо-виконавської підготовки, що виявляється у здатності майбутніх фахівців створювати й оприлюднювати власні музичні твори, художньо-творчі проекти, бути ініціаторами мистецького задуму, перформативними – оригінальними і виразними у його презентації, а головне – втілювати у творчій діяльності, навчати мистецтву власного творення-інтерпретації своїх вихованців. Така авторська спроможність є інтегрованою професійно значущою особистісною якістю майбутнього вчителя музичного мистецтва, формується під час вивчення фахових дисциплін, зокрема музично-теоретичних, передбачає спрямованість на творчу роботу в загальноосвітніх закладах, на розвиток духовно-творчого потенціалу кожного учня, виявляється у всіх формах музично-педагогічної діяльності вчителя музичного мистецтва (моделюванні уроку музичного мистецтва, проектуванні фрагменту «Слухання музики», вивченні музичного твору та його виконанні, підготовці фрагментів «Слухання музики», розкритті основ музичної грамоти, винайденні й застосуванні власних творчих методів навчання, інсценізації та імпровізації, роботі з учнівськими колективами, розробці художніх заходів, позакласній роботі тощо), що характеризує вчителя як цілісну, унікальну особистість, здатну виявляти самостійність, ініціативність, мобільність, винахідливість, креативність, компетентність, створювати власні музичні твори у різних жанрах, стилях і формах: пісні для дітей, окремі музичні твори, музично-театральні постанови, мюзикли, творчі проекти, видовищні заходи, а також володіти методикою навчання, залучати й навчати творчо-виконавській майстерності, сценічно-виконавській інтерпретації студентів інших курсів й інших мистецьких спеціальностей (майбутніх учителів хореографічного та образотворчого мистецтва), встановлювати діалог з аудиторією, виявляти відповідальність та ініціативу у творчо-проектувальній і творчо-презентаційній діяльності в інших навчальних закладах (загальноосвітніх та музичних школах, дитячих юнацьких центрах, школах мистецтв,

дошкільних закладах, застосовувати й винаходити власну методику творчо-виконавської діяльності, спонукати своїх вихованців до авторської спроможності, у якій виявляються світоглядні позиції, художня обдарованість, здатність самовиражитися і розкривати емоції та почуття мовою свого мистецтва, надавати адекватну оцінку та самооцінку. У такий спосіб, виявляється універсальність особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва, який має бути вчителем музичного мистецтва і художньої культури, вихователем, концертмейстером, теоретиком, диригентом, виконавцем, музичним керівником у дошкільних закладах, хорових та вокально-інструментальних колективів, гуртків, студій і секцій при Палацах творчості школярів, Будинках культури, викладачем музичних шкіл і шкіл мистецтв, організатором позакласної роботи, методистом в Дитячих юнацьких центрах, артистом філармонії і театру, актором, режисером тощо. Така багатогранна творча діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва вимагає не тільки освіченості, ерудованості, інтелектуальності, а й бути творчою особистістю, здатною до самовираження, саморозвитку, самонавчання і самореалізації у життєтворчості. Саме у здатності власно створювати і втілювати оригінальний художній задум у відповідну змістово-образну форму, відображати свої емоції і почуття, навколишній світ у власних музичних композиціях, виразно їх виконувати, презентувати, реалізовувати у самостійно-творчій діяльності особливо яскраво виявляється індивідуальна світоглядна концепція, ціннісні орієнтації, художня обдарованість, креативність, мислення, емоційно-почуттєва проникливість, культура художнього сприйняття, ерудованість та інтелектуальність, що відкривають шлях до особистісно-творчого розвитку, саморозвитку і самовдосконалення майбутнього вчителя музичного мистецтва. У такий спосіб, творчо-виконавська підготовка майбутніх фахівців в системі вищої педагогічної освіти, що збагачується і доповнюється самостійним напрямом – композиторсько-виконавською творчістю студентів, набуває актуальності, соціальної значущості і констатує якісно новий рівень професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.І.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика / Л.М.Масол. – К. : Промінь, 2006. – 432 с.
4. Орлов В.Ф. Педагогічна майстерність викладача мистецьких дисциплін: навч.-метод.посіб. / В.Ф.Орлов, О.О.Фурса, О.В.Баніт. – К.: Едельвейс, 2012. – 272 с.
5. Отич О.М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти: монографія / Олена Миколаївна Отич. – Чернівці : Зелена Буковина, 2008. – 440 с.

6. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посібник. – К., 2002. – 270 с.
7. Щолокова О.П. Проблема якості вищої музично-педагогічної освіти в контексті системного аналізу / О.П.Щолокова // Наук. записки НДУ ім. М.Гоголя. Психол.-пед. науки. – 2008. – №4. – С. 16–19.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Стратан-Артишкова Тетяна Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва.